

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ДЗВО «УНІВЕРСИТЕТ МЕНЕДЖМЕНТУ ОСВІТИ»
БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ ІНСТИТУТ НЕПЕРЕРВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ
Кафедра педагогіки, психології та менеджменту**

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В РОБОТІ ПЕДАГОГА ЗАКЛАДУ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Електронний навчальний курс

СХВАЛЕНО

кафедрою педагогіки, психології та менеджменту

протокол № 1 від « 10 » січня 2023 р.

завідувач кафедри

Володимир КУЛІШОВ

Біла Церква 2023

Категорія слухачів: педагогічні працівники закладів професійної (професійно-технічної) освіти галузі знань 01 «Освіта»

Розробник: Кулішов Володимир Сергійович, завідувач кафедри педагогіки, психології та менеджменту Білоцерківського інституту неперервної професійної освіти ДЗВО «УМО» НАПН України, кандидат педагогічних наук, доцент

Кулішов В.С. Інноваційні технології в роботі педагога закладу професійної освіти: електронний навчальний курс. Біла Церква: БІНПО ДЗВО «УМО» НАПН України, 2023. 35 с.

Актуальність курсу визначається упровадженням компетентнісного підходу в освіті, технологізацією освітнього процесу у ЗП(ПТ)О, затребуваністю технологій, що ґрунтуються на діяльнісному та проблемно-пошуковому підходах, різноманітними способами організації освітнього процесу у рамках урочної і позаурочної навчальної діяльності здобувачів освіти.

Мета курсу полягає в оновленні, поглибленні та систематизації знань, розвитку та удосконаленні умінь щодо вибору та впровадження інноваційних технологій навчання у професійну підготовку кваліфікованих робітників.

Електронний курс розроблено для педагогічних працівників закладів професійної (професійно-технічної) освіти галузі знань 01 «Освіта» на всіх етапах курсів підвищення кваліфікації за різними моделями навчання (очною, заочною, очно-дистанційною, дистанційною).

Електронний курс розраховано на 6 год., із яких 2 год. – лекція, 4 год. – семінарські заняття.

ЗМІСТ ЕЛЕКТРОННОГО НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ

1. Анотація електронного курсу.....
2. Типова освітня програма електронного курсу.....
3. Тематичний план викладу та засвоєння матеріалів електронного навчального курсу.....
4. Зміст електронного навчального курсу за темами.....
5. Завдання до семінарських занять.....
6. Проблемно-пошукові питання для самостійної та індивідуальної роботи слухача.....
7. Комплекс практичних (тестових) завдань для самоконтролю.....
8. Глосарій ключових слів.....
9. Консультаційний пункт.....
10. Цифрова бібліотека.....

1. АНОТАЦІЯ ЕЛЕКТРОННОГО КУРСУ

На сучасному етапі становлення і розвитку освіти в Україні потрібні освітянські кадри з високим рівнем професіоналізму, інноваційним стилем науково-педагогічного мислення, педагоги, які готові до сприйняття творчих рішень. Формувати їхнє ставлення до сприйняття освітніх інновацій, сприяти розвитку їхнього креативного мислення, бажання брати участь в обговоренні проблем і моделюванні педагогічного процесу, постійно самовдосконалюватися покликані інститути післядипломної освіти.

Професійна освіта, яку здобули педагоги в минулому, і досвід, набутий ними у принципово відмінних від теперішніх соціальних, економічних, політичних, ідеологічних умовах, не відповідають потребам сьогодення і вимагають ґрунтовного критичного аналізу, осмислення та істотного оновлення. Саме тому серед основних шляхів реформування освіти є підготовка нової генерації педагогічних кадрів, підвищення їх загальнокультурного та професійного рівнів. Висока ефективність підвищення кваліфікації педагогічних працівників, підтримання її на належному рівні досяжна лише тоді, коли ґрунтується на знанні проблем професійної культури й реальних потреб педагога, та коли він сам, керуючись стійкими внутрішніми мотивами, виявляє особисту зацікавленість в отриманні потрібної науково-методичної допомоги з питань вивчення та впровадження інноваційних педагогічних технологій.

Актуальність курсу визначається упровадженням компетентнісного підходу в освіті, технологізацією освітнього процесу у ЗП(ПТ)О, затребуваністю технологій, що ґрунтуються на діяльнісному та проблемно-пошуковому підходах, різноманітними способами організації освітнього процесу у рамках урочної і позаурочної навчальної діяльності здобувачів освіти.

Мета курсу полягає в оновленні, поглибленні та систематизації знань, розвитку та удосконаленні умінь щодо вибору та впровадження інноваційних технологій навчання у професійну підготовку кваліфікованих робітників.

Завдання курсу:

- оновлення та систематизація знань щодо технологізації навчально-виробничого процесу та концептуальних засад інноваційних технологій навчання професії;
- підвищення рівня професійної компетентності педагогів закладів професійної освіти щодо використання інноваційних технологій у освітній діяльності;
- проектування освітнього процесу у закладах професійної освіти з використанням інноваційних технологій.

Курс розраховано на 6 год., із яких 2 год. – лекція, 4 год. – семінарські заняття.

Курс розроблено для педагогічних працівників закладів професійної (професійно-технічної) освіти галузі знань 01 «Освіта» на всіх етапах курсів підвищення кваліфікації за різними моделями навчання (очною, заочною, очно-дистанційною, дистанційною).

Реалізація завдань для досягнення результатів спецкурсу здійснюється шляхом:

- Самостійного опрацювання слухачами навчального матеріалу.
- Виконання контрольних-діагностичних матеріалів, спрямованих на вдосконалення вмінь і навичок на практиці застосовувати набуті теоретичні знання.
- Учасі в рефлексійно-оцінювальному блоці з метою використання здобутих знань, умінь (навичок) у професійно-педагогічній діяльності.
- Написанні та захисту на підсумковому етапі випускної роботи (на вибір).

2. ТИПОВА ОСВІТНЯ ПРОГРАМА ЕЛЕКТРОННОГО КУРСУ «ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В РОБОТІ ПЕДАГОГА ЗАКЛАДУ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ»

Пояснювальна записка

Актуальність електронного курсу. На сучасному етапі становлення і розвитку освіти в Україні потрібні освітянські кадри з високим рівнем професіоналізму, інноваційним стилем науково-педагогічного мислення, педагоги, які готові до сприйняття творчих рішень. Формувати їхнє ставлення до сприйняття освітніх інновацій, сприяти розвитку їхнього креативного мислення, бажання брати участь в обговоренні проблем і моделюванні педагогічного процесу, постійно самовдосконалюватися покликані інститути післядипломної освіти.

Професійна освіта, яку здобули педагоги в минулому, і досвід, набутий ними у принципово відмінних від теперішніх соціальних, економічних, політичних, ідеологічних умовах, не відповідають потребам сьогодення і вимагають ґрунтовного критичного аналізу, осмислення та істотного оновлення. Саме тому серед основних шляхів реформування освіти є підготовка нової генерації педагогічних кадрів, підвищення їх загальнокультурного та професійного рівнів. Висока ефективність підвищення кваліфікації педагогічних працівників, підтримання її на належному рівні досяжна лише тоді, коли ґрунтується на знанні проблем професійної культури й реальних

потреб педагога, та коли він сам, керуючись стійкими внутрішніми мотивами, виявляє особисту зацікавленість в отриманні потрібної науково-методичної допомоги з питань вивчення та впровадження інноваційних технологій навчання.

Актуальність курсу визначається упровадженням компетентнісного підходу в освіті, технологізацією освітнього процесу у ЗП(ПТ)О, затребуваністю технологій, що ґрунтуються на діяльнісному та проблемно-пошуковому підходах, різноманітними способами організації освітнього процесу у рамках урочної і позаурочної навчальної діяльності здобувачів освіти.

Мета курсу полягає в оновленні, поглибленні та систематизації знань, розвитку та удосконаленні умінь щодо вибору та впровадження інноваційних технологій навчання у професійну підготовку кваліфікованих робітників.

Завдання курсу:

– оновлення та систематизація знань щодо технологізації навчально-виробничого процесу та концептуальних засад інноваційних технологій навчання професії;

– підвищення рівня професійної компетентності педагогів закладів професійної освіти щодо використання інноваційних технологій у освітній діяльності;

– проєктування освітнього процесу у закладах професійної освіти з використанням інноваційних технологій.

Курс розраховано на 6 год., із яких 2 год. – лекція, 4 год. – семінарські заняття.

Курс розроблено для педагогічних працівників закладів професійної (професійно-технічної) освіти галузі знань 01 «Освіта» на всіх етапах курсів підвищення кваліфікації за різними моделями навчання (очною, заочною, очно-дистанційною, дистанційною).

Навчально-методичне забезпечення курсу представлено науково-методичними матеріалами (лекція, семінарські заняття, проблемно-пошукові питання для самостійної та індивідуальної роботи слухача, тести, методичні рекомендації) і списком рекомендованих джерел до тематики електронного курсу.

Профіль Типової освітньої програми електронного курсу <i>«Інноваційні технології в роботі педагога закладу професійної освіти»</i>	
Обсяг курсу	0,2 ЄКТС кредиту На опанування матеріалів електронного курсу передбачено 6 академічних годин, що відповідає 0,2

	ЄКТС кредиту	
Рівень програми	Безперервний професійний розвиток фахівців шляхом формальної, неформальної та інформальної освіти	
А	Мета	
	Оновлення, поглиблення та систематизація знань, розвиток та удосконалення умінь щодо вибору та впровадження інноваційних технологій навчання у професійну підготовку кваліфікованих робітників.	
В	Характеристика типової програми	
1.	Функціональна спрямованість	Розвиток умінь щодо організації освітнього процесу у закладах професійної (професійно-технічної) освіти із застосуванням інноваційних технологій
2.	Фокус Типової програми	Програма зорієнтована на безперервний професійний розвиток педагогічних працівників закладів професійної (професійно-технічної) освіти, здатних до організації освітнього процесу на високому науково-методичному рівні із застосуванням інноваційних технологій
3.	Орієнтація Типової програми	Типова програма електронного курсу орієнтована на розвиток загальних і фахових компетентностей педагогічних працівників ЗП(ПТ)О в умовах формальної, неформальної та інформальної освіти
4.	Особливості типової програми	Типова програма електронного курсу орієнтована на розвиток загальних і фахових компетентностей педагогічних працівників ЗП(ПТ)О, які володіють широким спектром професійних навичок і компетенцій для успішного виконання своїх професійних функцій. Особливості електронного курсу: – оновлення та систематизація знань щодо технологізації навчально-виробничого процесу та концептуальних засад інноваційних технологій навчання професії; – підвищення рівня професійної

		<p>компетентності педагогів закладів професійної освіти щодо використання інноваційних технологій у освітній діяльності;</p> <p>– проектування освітнього процесу у закладах професійної освіти з використанням інноваційних технологій.</p> <p>Проходження навчання за кожною темою завершується відповідним видом контролю (проблемно-пошукові питання, завдання для самостійної роботи, тести).</p>
5.	Цільова група	Електронний курс розроблено для педагогічних працівників закладів професійної (професійно-технічної) освіти галузі знань 01 «Освіта» на всіх етапах курсів підвищення кваліфікації за різними моделями навчання (очною, заочною, очно-дистанційною, дистанційною).
С	Професійні вимоги (компетенції) і продовження навчання	
1.	Професійні вимоги (компетенції)	Визначає посадова інструкція фахівця
2.	Продовження навчання	Типова програма передбачає можливість подальшого розширення та поглиблення знань, умінь, навичок педагогічних працівників ЗП(ПТ)О в системі неформальної та інформальної освіти.
Д	Стиль і методика навчання	
1.	Підходи до викладання і навчання	<p>Розвиток загальних і фахових компетентностей педагогічних працівників ЗП(ПТ)О у процесі їх практичного застосування, оновлення і поповнення професійних знань.</p> <p>Навчання проходить за різними моделями (очною, заочною, очно-дистанційною, дистанційною) із використанням компетентнісного, андрагогічного, особистісно-орієнтованого, діяльсного підходів та інноваційних технологій навчання: інтерактивних, проблемних, кейс-технологій, практичних завдань, тестів тощо.</p>

2.	Система оцінювання	Результати навчання за Типовою програмою оцінюються (зараховано/ не зараховано) на основі: підготовки відповідей на проблемно-пошукові питання, виконання завдань самостійної роботи, виконання тестових завдань.
Е	Програмні компетентності	
1.	Інтегральна компетентність	здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у сфері професійної діяльності або в процесі навчання, що передбачає проведення дослідження, використання теорій і методів менеджменту, педагогіки і психології на практиці
2.	Загальні компетентності <i>Освітлогічна</i>	здатність інтегрувати знання із сучасної філософії та соціології освіти, освітньої політики й економіки освіти в цілісну стратегію професійної діяльності на засадах людиноцентризму, демонструвати відповідні цінності професійної діяльності
3.	Спеціальні (фахові) компетентності	<i>андрагогічна компетентність</i> – уміння визначати освітні потреби і запити, ураховувати особливості мотивації, процесу навчання, застосовувати технології модерації, фасилітації, супервізії, визначати результати навчання, спонукати до рефлексії; <i>професійно-педагогічна</i> – здатність планувати, організовувати та контролювати діяльність суб'єктів освітнього процесу закладів професійної освіти та власну професійну діяльність в умовах реформ і соціальних трансформацій; здатність до вибору оптимальних прийомів, методів та форм навчання, застосування інноваційних технологій на основі володіння технологіями створення сприятливих умов для навчального процесу. <i>інноваційна</i> – здатність педагога

		<p>забезпечувати використання інновацій у освітньому процесі, поглиблювати спеціальні теоретичні знання з педагогічної інноватики, розвивати вміння ефективного застосування інноваційних педагогічних технологій на практиці через систему мотивів, знань, умінь, навичок, особистісних якостей педагога;</p> <p>компетентність з інформальної освіти та професійно-особистісного розвитку – здатність організовувати професійний саморозвиток, самонавчання, самовдосконалення і самореалізацію впродовж життя шляхом формальної, неформальної та інформальної освіти; розвивати (саморозвивати) і вдосконалювати (самовдосконалювати) професійно важливі якості особистості, цінності, що спрямовані на всебічний розвиток особистості всіх суб'єктів освітнього процесу як найвищої цінності суспільства тощо.</p>
Г	Програмні результати навчання	
	Знання і розуміння	<ul style="list-style-type: none"> - мети, завдань професійної освіти в умовах євроінтеграції; - розуміння інновацій в освіті та впровадження їх в освітній процес; - змісту, методів і форм організації сучасного освітнього процесу; - сутності поняття технологія навчання та їх класифікація; - особливостей проектування освітнього процесу із застосуванням сучасних технологій на діяльній основі; - вплив інноваційних технологій на рівень ефективності освітнього процесу
	Розвинені вміння	<ul style="list-style-type: none"> - здійснювати класифікацію інноваційних технологій; - застосовувати поетапне впровадження інноваційних технологій в освітній процес закладів професійної (професійно-

		<p>технічної) освіти;</p> <ul style="list-style-type: none"> - проектувати навчально-пізнавальну діяльність здобувачів освіти із використанням інноваційних технологій навчання; - прогнозувати та організовувати спільну діяльність учасників освітнього процесу в умовах інноваційного освітнього середовища
	Диспозиції (цінності, ставлення)	<ul style="list-style-type: none"> - людиноцентризм, цінність особистості, просування демократичних цінностей у освітній процес, - готовність до змін, гнучкість, постійний професійний розвиток; - рефлексія власної професійної діяльності
<p>Ключові слова</p> <p>Технологія навчання, інноваційна діяльність педагога, проектування освітньої траєкторії, інноваційне освітнє середовище.</p>		

3. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ВИКЛАДУ ТА ЗАСВОЄННЯ МАТЕРІАЛІВ ЕЛЕКТРОННОГО НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ

Зміст модулів	Кількість кредитів ЕКТС	Загальний обсяг годин	Загальний обсяг аудиторних годин	Аудиторні години				Спецкурси	Семінар-практикум	Самостійна робота	Самостійна робота (спецкурс)
				Лекції	Семінарські заняття	Тематичні дискусії	Науково-практичні конференції				
<i>1</i>											
Тема 1. Технологічний підхід у професійній освіті		2	2	2							
Тема 2. Технологія проблемного навчання		2	2		2						
Тема 3. Реалізація проектної технології у процесі професійної підготовки		2	2		2						
<i>Разом</i>		6	6	2	4						

4. ЗМІСТ ЕЛЕКТРОННОГО НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ ЗА ТЕМАМИ

ТЕМА 1. ТЕХНОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД У ПРОФЕСІЙНІЙ ОСВІТІ

План лекції

1. Сутність інновацій у професійній освіті. Структура освітніх інновацій.
2. Стратегія вибору інноваційної технології при підготовці кваліфікованих робітників.
3. Сутність та задачі технологізації освітнього процесу у закладах професійної освіти.
4. Структурні складові технології навчання як дидактичної системи.
5. Критерії технологічності у навчанні та принципи організації навчально-виробничої діяльності в рамках технологічного підходу.
6. Моделі і стратегії навчання.
7. Класифікації сучасних технологій навчання професії.

Література: 2, 4, 6, 9, 13, 15, 16, 17

1. Сутність інновацій у професійній освіті. Структура освітніх інновацій

У сучасних умовах в Україні відбувається пошук нових прогресивних форм реалізації професійно-технічної освіти, що пов'язано з відмовою від стереотипів і застарілих поглядів та підходів до проектування, планування та організації навчально-виробничого та виховного процесів. Сучасні вимоги до якості трудових ресурсів потребують переважно інноваційних підходів до їх підготовки, високого професіоналізму педагогічних працівників та керівників закладів системи профтехосвіти.

Сучасна професійна (професійно-технічна) освіта (П(ПТ)О) базується на таких основних *принципах*:

- випереджувальний характер професійної підготовки;
- інтеграція професійної освіти, науки і виробництва;
- неперервність, системність, логічність;
- фундаменталізація;
- гнучкість і взаємозв'язок процесу професійного навчання з реструктуризацією та подальшим розвитком економіки та зайнятістю населення;
- стандартизація;
- регіоналізація професійної освіти;
- наступність змісту загальноосвітньої і професійної підготовки;
- індивідуалізація і диференціація.

Пріоритетні напрями розвитку професійної освіти:

- інтелектуалізація професійної освіти, впровадження у навчально-виробничий процес науково-технічних досягнень і новітніх освітніх та виробничих технологій;
- особистісно-орієнтований підхід до професійного навчання і виховання;
- розвиток ринку освітніх послуг з професійної підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації громадян відповідно до вимог ринку праці;
- розвиток соціального партнерства;
- модернізація інформаційного та матеріально-технічного забезпечення професійної освіти;
- міжнародне співробітництво.

2. Стратегія вибору інноваційної технології при підготовці кваліфікованих робітників

Стратегія розвитку як системи П(ПТ)О, так і конкретного закладу професійної (професійно-технічної) освіти (ЗП(ПТ)О) має бути інноваційною, базуватися на сучасному законодавчому та нормативному забезпеченні, науково-обґрунтованих критеріях оцінювання якості освітнього процесу, державних стандартах П(ПТ)О, результатах моніторингу попиту та пропозиції потреби регіональних ринків праці у робітничих кадрах.

У результаті правильного вибору стратегії розвитку в ЗП(ПТ)О формується *інноваційна культура*, яка характеризується орієнтованістю на особистість, здатністю до змін, відкритістю до комунікацій як всередині, так і з зовнішнім середовищем. Учасникам навчально-виробничого та виховного процесів такого закладу притаманна солідарність у цінностях і поглядах на освіту, яка дає змогу ефективно співпрацювати в умовах постійного конструктивного діалогу та взаємоузгодження позицій.

Отже, **інновації в освіті** – процес творення, впровадження та поширення в освітню практику нових ідей, засобів, педагогічних та управлінських технологій, в результаті яких підвищуються рівні досягнень структурних компонентів освіти, відбувається перехід системи навчання до якісно іншого, більш досконалого стану. Сутнісною ознакою інновації є її здатність позитивно впливати на якість професійної діяльності педагога, розширювати інноваційне поле освітнього середовища у навчальному закладі, регіоні, державі в цілому.

Але інновації в освіті слід розуміти не лише як кінцевий продукт застосування будь-якої новизни з метою внесення якісних змін в освітній процес і отримання економічного, соціального, науково-технічного, екологічного та іншого ефекту, а як процедуру постійного оновлення навчальних систем.

До *соціально-економічних* інновацій в освіті належать сучасні технології розвитку особистості, нововведення у правовому забезпеченні та економіці освіти; до *науково-виробничих* – комп'ютеризація і телекомунікація освітніх процесів, сучасне матеріально-технічне нововведення у навчальному, виховному і управлінському процесах.

Реалізація сучасних освітніх інновацій відбувається через їх *структурні складові*:

- у *змісті навчання і виховання* – наявність державних стандартів професійної освіти; розроблення концепції розвитку учнівської молоді на засадах національних, родинних, громадянських, індивідуальних цінностей особистості; створення авторських навчальних планів і програм, підручників, навчальних посібників, виховних систем; розроблення нової системи оцінювання навчальних досягнень учнів;

- у *формах і методах навчання і виховання особистості* – оволодіння діалоговими, діагностичними, активними, інтерактивними, дистанційними, комп'ютерними, мультимедійними, телекомунікаційними, тренінговими методами навчання;

- у *технологіях навчання і виховання особистості* – запровадження альтернативних освітніх технологій, таких як «навчання через практику», проектна, диференційована, модульна, «парного навчання», навчання у малих групах (колективна) тощо;

- у *змісті, формах і методах управління ЗП(ПТ)О* – наявність громадсько-державних засад і структурних утворень, таких як моніторингові та інноваційні центри, програмні і фандрайзингові комітети, консалтингові та маркетингові служби тощо;

- у *структурі управління ЗП(ПТ)О* – створення варіативних організаційних структур, таких як ВПУ, ЗП(ПТ)О-ЗВО I-II рівнів акредитації тощо.

Інноваційні трансформації сучасної професійної освіти окреслені *провідними компетенціями*:

- *традиційною* – оволодіння базовими знаннями, уміннями, навичками (З, У, Н); вивчення і засвоєння академічних знань;

- *раціоналістичною* – опора на знання як упорядковану сукупність об'єктивних фактів на основі створення ефективної та всебічно розробленої освітньої технології;

- *гуманістичною* – необхідна умова для особистісного самовираження людини, можливість найбільш повно і адекватно відповідати природі людського «Я».

Інновації, які якісно змінюють мету, підхід, принципи, завдання, структуру навчального процесу, є *масштабними*, вони більш життєздатні і

конкурентноспроможні. Ті інновації, що змінюють форми, методи, засоби навчання, виховання і управління, є *локальними*, їх вплив на загальну стратегію розвитку освіти (і навчального закладу) є значно меншим.

Сучасні наукові підходи і принципи в управлінні закладами освіти на сучасному етапі сприяють розвитку: стратегічного, у тому числі інноваційного, мислення їх керівників та педагогічних працівників; організаційної (інноваційної) культури; демократизації відносин; плоскої (горизонтальної, на відміну від вертикальної, ієрархічної) структури управління, зокрема проектно-інвестиційної, командної (групової) роботи та вільного обміну інформацією.

Педагогічні працівники та керівники закладів освіти, стратегія яких орієнтована на інноваційний підхід у навчанні, вихованні та управлінні, відрізняються:

- високими професійними знаннями в галузі управління, у тому числі менеджменту інновацій;
- основними стійкими педагогічними здібностями (комунікативністю, перцептивністю, конструктивністю, креативністю, прогностичністю, саморегулятивністю, самоорганізацією);
- педагогічними особливостями, які сприяють створенню активного освітнього середовища;
- знаннями основ педагогічної техніки (уміння керувати власним емоційним станом, володіння елементами ораторського та акторського мистецтва, технікою контактної взаємодії);
- готовністю до надання допомоги з питань розвитку творчого потенціалу учнів та колег;
- толерантністю до проявів творчості інших;
- здібністю до високого рівня емпатії та рефлексії;
- позитивним ставленням до учнівської молоді.

3. Сутність та задачі технологізації освітнього процесу у закладах професійної освіти

Будь-яка освітня концепція реалізується через повну систему дій. Якщо ця система досить варіативна і гнучка, її називають методикою навчання. Якщо ж є більш-менш чітка алгоритмізація та гарантується одержання кінцевого результату з надійно оціненою ймовірністю, цю освітню систему називають технологією навчання.

Поняття «технологія навчання» або «технологічні підходи до навчання» виникло більш ніж тридцять років тому в США, було схвалене у багатьох країнах світу, у тому числі і в Україні, одержало схвалення ЮНЕСКО.

За визначенням ЮНЕСКО, *освітня технологія* – це в загальному значенні системний метод створення, застосування і визначення всього процесу

викладання і засвоєння знань, який враховує людські і технічні ресурси, їхню взаємодію і має на меті оптимізацію форм освіти.

Під *оптимізацією освітнього процесу* розуміють вибір такої методики, застосування якої приведе до найкращих результатів при мінімально необхідних витратах часу і зусиль. Оптимізація припускає найбільш ефективний (оптимальний) перебіг педагогічного процесу з погляду заданих критеріїв на підставі всебічного обліку закономірностей, принципів, сучасних форм і методів навчання та виховання, існуючих умов, а також особливостей педагога і учнів.

4. Структурні складові технології навчання як дидактичної системи.

Технологія навчання є інструментом досягнення цілей навчання, це «спосіб реалізації змісту навчання через систему форм, методів, засобів навчання, що дозволяють одержати гарантований, з надійно оціненою ймовірністю результат».

Структурні складники технології навчання як дидактичної системи:

- глобальна мета навчання (освітня парадигма);
- конкретні цілі навчання;
- навчальні завдання;
- зміст навчання;
- методи навчання;
- форми організації навчальної діяльності;
- засоби навчання.

В рамках технологічного підходу сформульовано наступні *принципи організації навчальної діяльності*:

- *принцип еквівалентної практики* – умови навчання і дії учнів у процесі навчання точно відповідають очікуваним діям під час контролю (тестування, заліку, іспиту);
- *принцип аналогічної практики* – можливість відпрацьовувати прийоми поведінки учнів у схожих, але не ідентичних ситуаціях з кінцевою поведінкою;
- *принцип знання результатів* – обов'язкове повідомлення учневі результату його дій;
- *принцип позитивних підкреслюючих реакцій* – з боку педагога дії учнів не критикуються, а конструктивним чином коментуються.

5. Критерії технологічності у навчанні та принципи організації навчально-виробничої діяльності в рамках технологічного підходу

Критеріями технологічності у навчанні є:

- *концептуальність*, тобто опора на визначену наукову концепцію, що включає психологічне, дидактичне і соціально-педагогічне обґрунтування досягнення освітніх цілей;

- *системність*, тобто педагогічна технологія повинна характеризуватися логікою процесу, взаємозв'язком його частин та цілісністю;

- *керованість* припускає можливість діагностичного цілепокладання, проектування процесу навчання, поетапної діагностики, варіювання засобами і методами з метою корекції результатів;

- *ефективність* за результатами та *оптимальність* за витратами, можливість оцінити ймовірність досягнення заданого стандарту навчання;

- *відтворюваність* означає можливість застосування та повторення технології навчання в однотипних умовах іншими учасниками навчально-виробничого і навчально-виховного процесів.

Технологізація освітнього процесу у передбачає вирішення *наступних задач*:

- забезпечення підготовки учнів до інноваційної професійної діяльності через навчання за інноваційним типом;

- заміщення пасивної професійно-особистісної позиції учня на активну;

- переведення навчальної діяльності учнів із режиму одержання інформації у режим інноваційного розроблення, спільного пошуку орієнтирів практичної діяльності;

- удосконалення діяльності учнів через осмислення та формування професійно-особистісного досвіду на основі рефлексивної діяльності.

Технологічний підхід в освіті сприяє впровадженню системного підходу та охоплює широке коло теоретичних і практичних питань з керування, організації освітнього процесу, впровадження інноваційних форм, методів, засобів і технологій навчання. Такий підхід звільняє педагога від довільності у плануванні процесу навчання і дає можливість цілеспрямовано досягати прогнозованого кінцевого результату за умови чіткої обґрунтованості кожного етапу і компонентів процесу навчання. Технологічний підхід у навчанні професії дозволяє комплексно вирішувати освітні і виховні цілі, обирати найбільш ефективні технології та моделі навчання для вирішення виникаючих педагогічних і методичних проблем, аналізувати та систематизувати на науковій основі існуючий педагогічний досвід оптимізації освітнього процесу.

Проектування технологій навчання – це процес системно-обґрунтованого вибору змісту, методів навчання, організаційних форм навчальної діяльності, методичних прийомів навчання в залежності від дидактичних цілей, рівня підготовленості й індивідуальних особливостей учнів.

Проектування професійної діяльності педагога – як реалізація критерію керованості технологічного підходу в освіті – передбачає розробку педагогом

дидактичного опису педагогічної системи (технології), реалізація якої передбачається в рамках навчального процесу.

Педагогічна практика показує, що при проектуванні навчально-виробничого процесу в ЗП(ПТ)О найбільш доцільним є наступний **алгоритм дій педагога**:

- визначення діагностичних цілей навчання (етап цілепокладання);
- обґрунтування змісту навчання в контексті майбутньої професійної діяльності кваліфікованого робітника;
- структурування змісту навчального матеріалу, визначення його інформаційної місткості та системи смислових зв'язків між його структурними елементами;
- визначення необхідних рівнів засвоєння навчального матеріалу, що вивчається;
- розробка процесуальної сторони навчання: представлення професійного досвіду, який підлягає засвоєнню у вигляді пізнавальних і практичних навчальних завдань;
- пошук спеціальних дидактичних процедур засвоєння отриманого досвіду, вибір організаційних форм, методів, засобів індивідуальної і колективної навчальної діяльності;
- вибір процедур контролю і вимірювання якості засвоєння програми навчання та способів її індивідуальної корекції.

Етап цілепокладання дозволяє визначити на діагностичній основі першочергові задачі, порядок і перспективи навчальної діяльності. В ході організованого педагогічного процесу в основному реалізуються три рівні цілей, які складають ієрархію цілей педагогічної системи:

- *перший рівень цілей* – це соціальне замовлення суспільства, що являє собою освітню та виховну стратегію суспільства;
- *другий рівень цілей* – освітня мета (модель особистості сучасного фахівця);
- *третій рівень цілей* – цілі, які реалізуються на кожному конкретному навчальному занятті та розроблені з урахуванням цілей перших двох рівнів.

Після визначення дидактичних цілей педагогом реалізуються наступні етапи процесу проектування – відбір та структурування змісту навчання.

Зміст навчання – це спеціально відібрана і визначена державою (замовником) система знань, умінь і навичок, необхідних майбутньому фахівцеві для ефективного, економічного та екологічно доцільного, творчого, суспільно-корисного здійснення професійної діяльності. Зміст навчання повинен відповідати наступним дидактичним вимогам:

- відповідати стандарту П(ПТ)О;

- мати політехнічний характер у рамках визначеної галузі виробництва (сфери послуг);
- відповідати рівню НТП галузі;
- бути прогностичним;
- забезпечувати виконання професійної діяльності майбутнього фахівця з екологічної, економічної, правової, соціальної, національно культурної позиції;
- відповідати основним принципам дидактики.

Структурування змісту – це процес планування педагогічного процесу для отримання навчальних результатів у межах дисципліни, що вивчається. Сутність цього процесу полягає у виявленні системи смислових зв'язків між структурними елементами змісту навчального матеріалу та розташування їх у логічній послідовності. Для етапу структуризації змісту важливе значення мають практичні форми реалізації структурування та їх наочної презентації в процесі безпосередньої навчальної діяльності педагога у вигляді матриць зв'язків, графів навчальної інформації, структурно-логічних схем тощо.

Процес проектування передбачає визначення **рівнів засвоєння** – ступенів оволодіння діяльністю, досягнутих у результаті навчання. Сьогодні найбільшого поширення у педагогічній практиці набула класифікація рівнів засвоєння, відповідно до якої виділені репродуктивна, продуктивна і творча складові учнівської діяльності:

- «знання-знайомства» (I рівень засвоєння), для яких характерна діяльність учнів із сприйняття та запам'ятовування інформації;
- «знання-копії» (II рівень, репродуктивні), для яких характерні діяльність учнів із виконання алгоритмічної діяльності по пам'яті;
- «знання-продукт», *продуктивна діяльність* (III рівень, евристичний), в процесі якої учні виконують завдання за особисто розробленим алгоритмом дій чи правилом;
- «знання-трансформації» (IV рівень, творчий) відповідають продуктивній діяльності учнів на творчому рівні (раціоналізаторство, моделювання, модернізація, винахідництво, виконання творчих проєктів).

Істотна відмінність проектування від планування освітнього процесу полягає в тому, що освітні цілі задаються на діагностичній основі і систематично коригуються в процесі навчання. Спроектований (алгоритмізований) педагогічний процес є таким, для якого можна надійно оцінити ймовірність досягнення освітніх цілей.

Підсумовуючи все вище сказане, **сутність технологізації освітнього процесу полягає** у наступному:

- попереднє проектування освітнього процесу;
- структурування та додержання змістовної цілісності технології навчання;

- вибір оптимальних форм, методів і засобів навчання;
- наявність оперативного зворотного зв'язку, що дозволяє своєчасно та оперативно корегувати процес навчання;
- об'єктивний контроль якості досягнення поставленої дидактичної мети.

6. Моделі і стратегії навчання

У педагогічній практиці існує два основних підходи до розуміння сутності процесу навчання: біхевіористичний та когнітивний.

Біхевіористичний (або *поведінковий*) підхід орієнтований на зміну не стільки свідомості людей, скільки їх поведінки. В основі цього підходу лежать висновки біхевіористичного напрямку в психології, який системно вивчає поведінку індивідів. В процесі реалізації цього підходу до навчання педагог виконує дві основні функції:

- спостерігає за учнями з метою передбачення їх поведінки;
- забезпечує зворотній зв'язок для керування їхньою поведінкою, стимулюючи розвиток навичок виконання певних дій.

Когнітивний (або *пізнавальний*) підхід до навчання зорієнтований на розвиток свідомості. Його сутність полягає у впливі на свідомість учнів з метою формування у них стійкого образу явища, процесу або відношення, що у потрібний момент буде використаний як модель дії. Когнітивний підхід одержав назву від одного із напрямів психології – когнітивної психології, прихильники якого вважають, що поведінка індивіда залежить від наявної у нього сукупності знань, переконань і цінностей, сформованих в процесі пізнання дійсності.

Когнітивний підхід до навчання будується на інформаційному забезпеченні учнів та ґрунтується на навчанні через спостереження та запам'ятовування. Сприймаючи інформацію від педагога, учні формують своє бачення об'єкту пізнання і відповідне ставлення до нього, які зберігаються у довготерміновій пам'яті і надалі можуть знайти своє вираження в конкретній моделі поведінки.

Емпіричний процес навчання (навчання через досвід) оптимізує процес навчання за рахунок об'єднання позитивних ознак біхевіористичного та когнітивного підходів, а саме:

- від біхевіористичного – орієнтація на зміну поведінки учня шляхом вироблення нових навичок і вдосконалення наявних;
- від когнітивного – орієнтація на розвиток і вдосконалювання свідомості й прийняття до уваги мотиваційної системи учнів.

Основні характеристики названих підходів до навчання наведені в таблиці 1.

Таблиця 1

Основні характеристики підходів до організації навчання

<i>Підходи</i>	<i>Ціль навчання</i>	<i>Ставлення до учнів</i>	<i>Методи навчання</i>	<i>Спосіб учіння</i>	<i>Форма навчання</i>
<i>Поведінковий (біхевіористичний)</i>	«Наголосити» на виконанні певних дій	Суб'єкт-об'єктні	Стимулювання поведінки учнів	Реакція на стимул та її закріплення	Тренінг
<i>Пізнавальний (когнітивний)</i>	Показати, як повинно бути	Суб'єкт-об'єктні, суб'єкт-суб'єктні	Демонстрація і пояснення	Спостереження й запам'ятовування	Лекція, інструктаж, розповідь
<i>Емпіричний (навчання через досвід)</i>	Розвивати компетентності, уміння, навички	Суб'єкт-суб'єктні	Поєднання двох попередніх методів	Поєднання попередніх способів учіння	Інтерактивні лекції, презентації, тренінг

Емпіричний процес навчання передбачає проходження учнем чотирьох стадій, після завершення яких учень повертається на першу стадію, але на більш високому рівні підготовки, й усе повторюється.

На *першій стадії* відбувається постановка цілей і завдань конкретного заняття, причому цілі повинні бути конкретні, вимірні, досяжні, реалістичні й визначені у часі.

На *другій стадії* відбувається входження учня у навчання. В цей час визначається рівень компетентності учнів:

- неусвідомлене невміння;
- усвідомлене невміння;
- усвідомлене вміння;
- неусвідомлене вміння.

Рівень компетентності визначається до початку занять або на перших заняттях за допомогою анкетування, тестування, інтерв'ювання тощо. В цей час відбувається формування групи як єдиного колективу й установлення певних правил поведінки.

На *третьій стадії* навчання реалізується механізм навчання учнів за допомогою проведення конкретних цілеспрямованих занять, впродовж яких педагог і учнівська група вирішують поставлені перед собою задачі, послідовно наближаючись до сформульованої мети.

На *четвертій стадії* навчання відбувається оцінювання сформованих впродовж заняття З, У, Н учнів. Після оцінювання учні готові до постановки і виконання завдань більш високого рівня складності.

Модель емпіричного навчання відкриває можливості для застосування різних стратегій для всіх чотирьох стадій циклу навчання. У педагогічній практиці виділяють 3 стратегії і, відповідно, 3 моделі навчання: пасивну, активну та інтерактивну.

Пасивна модель навчання

Термін «пасивна» є умовним, оскільки будь-яка стратегія обов'язково передбачає певний рівень пізнавальної активності учня, інакше досягнення результату, навіть мінімального, неможливе. У формулюванні означеної моделі «пасивність» означає низький рівень активності учнів, діяльність яких є переважно репродуктивною при майже повній відсутності самостійності і творчості. Виступаючи у якості «об'єкта» навчання, учень за цією моделлю повинен засвоїти і відтворити навчальний матеріал, формуючи при цьому «знання-копії». Учні, як правило, не спілкуються між собою і не виконують пошукових або творчих завдань.

Активна модель навчання передбачає застосування методів, які стимулюють пізнавальну активність і самостійність учнів. При чому учень є як «об'єктом», так і «суб'єктом» процесу навчання, виконуючи творчі завдання та вступаючи в діалог із педагогом. Основні методи: самостійна робота, проблемні та творчі завдання, пошукова та дослідницька діяльність.

Активна модель навчання базується на рішучій відмові від розуміння учня як об'єкта навчання і сприймає їх не тільки як рівноправних учасників, але й партнерів, які впливають один на одного і виконують відведені їм ролі (соціальні, громадські, професійні).

Інтерактивна модель навчання – це спеціальна форма організації пізнавальної діяльності учнів, яка має конкурентну, передбачувану мету – створити комфортні умови навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність. Сутність інтерактивного навчання полягає у тому, що навчальний процес відбувається за умови постійної активної взаємодії всіх учасників процесу. Це співнавчання, взаємонавчання (колективне, групове, навчання у співпраці), де і учень, і педагог є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчання, які розуміють, що вони роблять, рефлексують з приводу того, що вони знають, вміють і здійснюють. Організація навчання за цією моделлю передбачає моделювання життєвих та виробничих ситуацій, використання рольових ігор, спільне вирішення проблем на основі аналізу обставин та відповідної ситуації.

Інтерактивна взаємодія виключає як домінування одного учасника навчального процесу над іншим, так і однієї думки (ідеї) над іншою. Під час такого навчання учні вчаться бути демократичними, комунікабельними, критично мислити, приймати виважені рішення.

Пасивна і активна моделі навчання відносяться до ***традиційних моделей*** і використовуються в процесі реалізації традиційних освітніх технологій, які

опираються на **стратегію формування** – педагогічне втручання у внутрішній світ учня, нав'язування йому загальноприйнятих у дидактиці способів діяльності та їх оцінювання.

Традиційні технології орієнтовані, в основному, на передачу учневі готових знань, що призводить до того, що більшість випускників ЗП(ПТ)О не може адаптуватися до реальних умов виробництва через відсутність умінь і навичок аналізувати, самостійно та критично осмислювати ситуацію, приймати оптимальне рішення у нестандартних виробничих ситуаціях.

Основою **інтерактивної моделі** навчання є **стратегія розвитку** – розвиток особистісного потенціалу учня, його інтелектуалізація та самореалізація, формування творчої особистості.

Порівняльна характеристика названих моделей навчання представлена таблицею 2.

Таблиця 2

Порівняльна характеристика моделей навчання

Критерії порівняння	Пасивна модель	Активна модель	Інтерактивна модель
1	2	3	4
1. Обсяг інформації	Великий обсяг інформації може бути поданий за короткий час у структурованому вигляді для великої кількості учнів	Високий рівень наочності подання інформації великого обсягу для сприйняття великою кількістю учнів	На вивчення невеликого обсягу інформації витрачається значний час через диференціацію навчання
2. Рівень засвоєння інформації та результати навчання	Як правило, орієнтована на рівень знання та розуміння; розвиток умінь учнів конспектувати інформацію великого обсягу та відтворювати її на практиці	Орієнтована на розвиток широкого спектра пізнавальних умінь і навичок. Передбачає диференціацію навчання шляхом розроблення диференційованих програм і завдань. Рівень досягнень учнів на рівні знання, розуміння, використання, аналізу	Можливість розвитку соціальної та громадянської компетентності. Формування знань високого рівня (аналіз, синтез, оцінка). Формування умінь і навичок у здобуванні та використанні інформації із різних джерел
3. Відсоток засвоєння	Як правило, невисокий	Досить високий	Як правило, високий
4. Контроль над	Педагог добре	Можливість	Опосередкований

<i>процесом навчання</i>	контролює обсяг і глибину вивчення, час і перебіг процесу навчання. Результати роботи учнів передбачувані. Зворотній зв'язок учнів з педагогом майже відсутній	співпраці педагога з кожним учнем індивідуально. Постійний зворотній зв'язок учнів з педагогом	контроль педагога за обсягом і глибиною засвоєння учнями З, У, Н та часом і перебігом навчання. Результати роботи учнів менш передбачувані. Є необхідність подальшої корекції З, У, Н учнів
<i>5. Роль особистості педагога</i>	Безпосередній вплив педагога на учнів. Особистісні якості педагога залишаються «в тіні». Він виступає, в основному, як «джерело» інформації	Особистісні якості педагога та його професійна майстерність є однією з умов функціонування цієї моделі. Високий рівень навантаження на педагога	Педагог сильніше розкривається перед учнями, виступаючи як організатор, лідер, консультант, фасилітатор. Забезпечення можливості демократичного, рівноправного партнерства між педагогом і учнями
<i>6. Роль учнів</i>	Відносно пасивна. Учні не приймають важливих рішень щодо процесу навчання	Відсутність взаємодії всередині учнівського колективу. Небезпека вилучення частини учнів із процесу навчання	Учні приймають важливі рішення щодо процесу навчання, мають можливість розвитку комунікативних умінь і навичок. Поєднання активних і інтерактивних видів діяльності
<i>7. Джерело мотивації навчання</i>	Зовнішнє (оцінки, педагог, соціальна незахищеність, батьки, суспільство)	Поєднання зовнішніх та внутрішніх мотивів (інтерес самого учня)	Глибока внутрішня мотивація

7. Класифікації сучасних технологій навчання професії

Як правило, всі освітні інновації представлені відповідними ним технологіями. Для навчання професії важливі всі рівні пізнання і всі види методик та технологій. Традиційна система П(ПТ)О потребувала від педагога охоплення великого обсягу інформації та орієнтації на достатній рівень досягнень учнів – «знання», «розуміння», «використання». Це підштовхувало педагога на використання в основному моделі пасивного навчання.

У сучасній освітній практиці ситуація кардинально змінилася. Педагог, як «джерело» інформації, не в змозі передати весь обсяг навчального матеріалу навіть з якоїсь вузької галузі знання. *Його місія сьогодні – навчити учнів відшукувати інформацію із різних джерел та використовувати її у майбутній професійній діяльності.* Учні повинні мати навички думати, розуміти сутність речей, осмислювати ідеї і концепції, трактувати і застосовувати їх в конкретних умовах. Саме через це виникла необхідність застосування інноваційних технологій навчання.

Під *інноваційною освітньою технологією* розуміють сукупність інноваційних форм, методів і засобів навчання, виховання і управління, об'єднаних єдиною метою.

Вибір освітньої технології – це завжди вибір стратегії, пріоритетів, системи взаємодії, тактик навчання та стилю роботи педагога з учнем.

Існує декілька класифікацій інноваційних освітніх технологій. Класифікація, яка дається таблицею 3, це скорочений варіант найбільш широко використовуваних у педагогічній практиці інноваційних технологій навчання професії.

Таблиця 3

Класифікація інноваційних технологій навчання професії

Технологія навчання	Ознаки та характеристика технології
1	2
Технологія ситуаційного навчання (кейс-метод)	Освітній процес орієнтований на усвідомлення учнями не єдиної, а багатьох істин: учні разом із педагогом розглядають проблему, яка має декілька варіантів вирішення. В процесі навчання моделюється конкретна ситуація, яка зустрічається у реальній професійній практиці, та розробляється дидактичний пакет завдань щодо вирішення проблеми. Учні вчаться аналізувати, висувати гіпотези, обирати альтернативні рішення, прогнозувати та оцінювати результати своєї діяльності.
Ігрові технології	Ігри є дидактичним засобом розвитку творчого (теоретичного і практичного) професійного мислення.

	<p>Освітній процес передбачає колективну імітаційну діяльність на основі моделювання змісту навчання у вигляді сценарію із системою проблемних ситуацій та правил взаємодії всіх суб'єктів навчання в процесі аналізу та вирішення даних ситуацій.</p> <p>В процесі ігрових занять в учнів формуються навички комунікації, відпрацьовуються уміння прийняття рішень, стимулюється творче мислення.</p>
Проектна технологія	<p>Мета технології – розвиток пізнавальної діяльності учнів, формування умінь і навичок самостійно конструювати свої знання та орієнтуватися в інформаційному просторі, розвиток критичного та творчого мислення, формування навичок мислення високого рівня (аналіз, синтез, оцінювання), вміння побачити, сформулювати та пов'язати проблему.</p> <p>Орієнтована на самостійну, пошукову, дослідницьку діяльність учнів впродовж певного часу, не обмеженого урочними рамками, з метою отримання реального результату.</p>
Технологія проблемного навчання	<p>В основі технології лежать психологічні закономірності проблемної ситуації та дослідницький принцип теорії пізнання.</p> <p>Характерною ознакою правильно сформульованого проблемного завдання й виникнення проблемної ситуації є поява в учнів питань до самих себе.</p> <p>В процесі проблемного навчання в учнів відпрацьовуються навички встановлення та аналізу проблеми, висунення та розгляд альтернативних гіпотез, прийняття оптимального рішення. В учнів формується система умінь із наявністю не тільки практичного (професійного), але й методологічного компоненту оволодіння деякими навичками пошукової та дослідницької діяльності.</p>
Інформаційно-цифрові технології	<p>Призначені для створення якісно нових можливостей передачі та сприйняття навчальної інформації, оцінювання якості навчання і розвитку особистості учня шляхом використання комп'ютерної техніки, мережевих систем та програмного забезпечення у відповідності до визначених цілей навчання.</p> <p>Інформаційні технології характеризуються: технічним середовищем (вид техніки, що використовується); програмним середовищем; методичним середовищем (інструкції, вказівки, рекомендації тощо); предметним середовищем (зміст предметної області).</p>
Технологія розв'язування	<p>Спрямована на формування асоціативного, системного та креативного мислення в процесі творчої діяльності</p>

<p>винахідницьких завдань</p>	<p>учнів, їх вмінь прогнозувати результати своєї діяльності, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, розробляти алгоритми дій у нестандартних ситуаціях.</p> <p>Для розвитку здібностей учнів генерувати ідеї використовуються дві групи методів: евристичні та алгоритм рішення завдань винахідницького характеру (генерація ідей).</p>
<p>Технологія особистісно-орієнтованого навчання</p>	<p>Дана технологія припускає спеціальне конструювання навчального тексту, дидактичного матеріалу, методичних рекомендацій до його використання, типів навчального діалогу, форм контролю за особистісним розвитком здобувача освіти в ході оволодіння знаннями. Тільки за наявності дидактичного забезпечення, що реалізовує принцип суб'єктної освіти, можна говорити про побудову особистісно-орієнтованого процесу.</p>

ТЕМА 2. ТЕХНОЛОГІЯ ПРОБЛЕМНОГО НАВЧАННЯ

Питання для обговорення семінарського заняття

1. Сутність технології проблемного навчання.
2. Розвиток критичного мислення в процесі підготовки кваліфікованих робітників у закладах професійної освіти.
3. Класифікація проблемно-розвиваючих методів, мета і завдання їх реалізації на заняттях з професійної підготовки.
4. Проблемне навчання чи проблемне викладання? Шляхи створення проблемної ситуації
5. Рівні проблемності.

Література: 1, 5, 6, 10, 13, 15

1. Сутність технології проблемного навчання

Професійна компетентність сучасного висококваліфікованого працівника включає, як складову, уміння самостійно визначати проблеми, критично їх оцінювати та приймати рішення з розв'язання. Розвиток цих якостей можливий, насамперед, через удосконалення навчально-виробничого процесу за рахунок широкого застосування проблемних методів навчання в процесі оволодіння професійними уміннями і навичками. Дана технологія дозволяє наблизити процес навчання до реальних виробничих умов і заздалегідь ознайомити учнів з умовами виникнення, розбору та вирішення проблемних виробничих ситуацій. Адже сучасному виробництву потрібні високоосвічені фахівці, які можуть

знайти вихід із будь-якої ситуації, у тому числі нестандартної (інтелектуалізація праці).

Виникнення і становлення технології проблемного навчання

Технологія проблемного навчання не нова: вона набула поширення в 20-30-х роках в радянській і зарубіжній школі. В історії педагогіки постановка питань співрозмовнику, що викликають утруднення в пошуках відповіді на них, відома з бесід Сократа, піфагорійської школі, софістів. Найвизначніші педагоги минулого завжди шукали шляхи перетворення процесу навчання в радісний процес пізнання, розвитку розумових сил і здібностей учнів (Я. А. Коменський, Ж.-Ж. Руссо, І. Г. Песталоцці, Ф. А. Дістервег, К. Д. Ушинський та ін).

Проблемне навчання ґрунтується на теоретичних положеннях американського філософа, психолога і педагога Дж. Дьюї (1859-1952), який заснував у 1894 р. в Чикаго дослідну школу, в якій навчальний план був замінений ігровою та трудовою діяльністю. Заняття читанням, рахуванням, письмом проводилися тільки в зв'язку з потребами – інстинктами, що виникали у дітей спонтанно, у міру їх фізіологічного дозрівання. Дьюї виділяв чотири інстинкти для навчання: соціальний, конструювання, художнього вираження, дослідницький.

З другої половини 50-х рр.. ХХ ст. найвизначніші дидакти М. А. Данилов і В. П. Єсіпов формулюють правила активізації процесу навчання, які відображають принципи організації проблемного навчання:

- вести учнів до узагальнення, а не давати їм готові визначення, поняття;
- епізодично знайомити учнів з методами науки;
- розвивати самостійність їх думки за допомогою творчих завдань.

З початку 60-х рр.. в літературі наполегливо розвивається думка про необхідність посилення ролі дослідницького методу в навчанні природничих і гуманітарних дисциплін. Великі вчені знову піднімають питання про принципи організації проблемного навчання. «З усією очевидністю, – пише Н.К. Гончаров, – постає завдання більш широкого застосування елементів дослідницького методу, а точніше, дослідницького принципу. Завдання полягає в тому, щоб поступово підводити учнів до оволодіння методом науки, будити і розвивати у них самостійну думку. Можна учневі формально повідомляти знання, і він їх засвоїть, і можна викладати творчо, повідомляти знання в їх розвитку і русі».

Саме думка повідомляти знання в їх русі і розвитку виступила найважливішим принципом проблемного викладу навчального матеріалу і ознаки одного із способів організації проблемного навчання. З другої половини 60-х рр. ідея проблемного навчання починає всесторонньо і глибоко розроблятися. Велике значення для становлення теорії проблемного навчання мали роботи психологів, які розвинули положення про те, що розумовий розвиток характеризується не тільки обсягом і якістю засвоєних знань, а й

структурою розумових процесів, системою логічних операцій і розумових дій (С. Л. Рубінштейн, Н. А. Менчинська, Т. В. Кудрявцев). Істотне значення в розвитку теорії проблемного навчання мало положення про роль проблемної ситуації в мисленні й навчанні (А. М. Матюшкін). Особливий внесок у розробку теорії проблемного навчання внесли М. І. Махмутов, А. М. Матюшкін, А. В. Брушлинський, Т. В. Кудрявцев, І. Я. Лернер, І. А. Ільницька та ін.

У педагогічній літературі є ряд спроб дати визначення проблемного навчання. Наведемо деякі з них.

В. Оконь під проблемним навчанням розуміє *«сукупність таких дій, як організація проблемних ситуацій, формулювання проблем (поступово до цього привчаються учні самі), надання учням необхідної допомоги у вирішенні проблем, перевірка цих рішень і, нарешті, керівництво процесом систематизації та закріплення набутих знань»*.

І. Я. Лернер сутність проблемного навчання бачить у тому, що *«учень під керівництвом вчителя бере участь у вирішенні нових для нього пізнавальних і практичних проблем у певній системі, що відповідає освітньо-виховним цілям радянської школи»*.

Т. В. Кудрявцев суть процесу проблемного навчання бачить у *висуванні перед учнями дидактичних проблем, у вирішенні й оволодінні учнями узагальненими знаннями та принципами вирішення проблемних завдань*.

Найбільш узагальнене визначення проблемного навчання сформулював **М. І. Махмутов**: *проблемне навчання – це тип навчання, в якому поєднуються систематична самостійна пошукова діяльність учнів із засвоєнням ними готових висновків науки, а система методів побудована з урахуванням визначення мети й принципу проблемності; процес взаємодії викладання і навчання орієнтований на формування пізнавальної самостійності учнів, стійких мотивів навчання і розумових (сюди входять і творчі) здібностей під час засвоєння ними наукових понять і способів діяльності, детермінованого системою проблемних ситуацій*.

Як бачимо, представлені визначення відображають істотні ознаки проблемного навчання (специфічно організована самостійна діяльність учня; побудована з урахуванням визначення мети й принципу проблемності діяльність педагога; специфіка змісту навчання).

Отже, **проблемне навчання** – це тип навчання, при якому викладач, систематично створюючи проблемні ситуації і організовуючи діяльність учнів з рішення навчальних проблем, забезпечує оптимальне поєднання їх самостійної пошукової діяльності з засвоєнням готових висновків науки.

2. Розвиток критичного мислення в процесі підготовки кваліфікованих робітників у закладах професійної освіти

Основним елементом проблемного навчання є «проблемна ситуація», яка має свою функціональну характеристику. Проблемне навчання спрямоване на формування пізнавальної самостійності учнів, розвиток їх логічного, раціонального, критичного і творчого мислення і пізнавальних здібностей. У цьому і полягає його головна відмінність від традиційного пояснювально-ілюстративного навчання.

Як Ви розумієте поняття критичне мислення? Яка його роль у процесі становлення особистості взагалі і як майбутнього фахівця зокрема?

Чому викладачеві важливо звертати увагу на розвиток критичного мислення учнів?

По-перше, розвиток критичного мислення забезпечує перехід від навчання, орієнтованого переважно на запам'ятовування до навчання, спрямованого на розвиток самостійного свідомого мислення учнів.

По-друге, це набагато ефективніший шлях використання часу вчителя, ресурсів суспільства, аніж навчання, яке залишає учнів пасивними, стомлює їх одноманітністю і результати якого швидко забуваються, оскільки вони не розвиваються та не використовуються на практиці.

По-третє, ми повинні готувати учня до життя в інформаційному суспільстві. А це значить, треба навчити його серед невпинного потоку інформації вибирати головне, критично перевіряти отриману інформацію.

По-четверте, критичне мислення є дієвим способом виховання демократичного менталітету громадян, які повинні про все мати власну думку і не дозволяти маніпулювати своєю свідомістю.

Деякі педагоги ототожнюють поняття "критично мислити" і "критикувати". Критично мислити – це не означає обов'язково критикувати, відкидати, заперечувати, негативно оцінювати, Що ж таке критичне мислення?

Критичне мислення -- це здатність людини чітко виділити проблему, яку необхідно розв'язати; зважено, вдумливо розглянути різні, а часом і протилежні підходи і розуміння проблеми з метою прийняття власного обґрунтованого рішення (термін "критичне" в такому контексті найбільш адекватний слову "аналітичне"); вміння самостійно знайти, обробити, проаналізувати та дати оцінку певній інформації; логічно побудувати свої думки, навести переконливу аргументацію; здатність мислити мобільно; бути відкритим до сприйняття думок інших і одночасно принциповим у відстоюванні своєї позиції.

Орієнтація на критичне мислення передбачає передовсім не сприйняття будь-якої думки або оцінки «на віру»: кожен учень, не беручи до уваги авторитетів, має сформулювати свою думку про те чи інше явище, тобто виробити власні переконання, тому *критичне мислення – це процес, під час якого людина може охарактеризувати явище або предмет, виразити своє ставлення до*

нього шляхом полеміки або аргументації власної думки, знайти вихід з будь-якої ситуації.

За В.О. Сухомлинським, розвиток критичного мислення -- це невід'ємна складова розумового виховання, разом із тим це активне ставлення до явищ навколишнього життя, прагнення пізнавати і знати, системність, тобто цілеспрямований відбір об'єктів пізнання, понять, висновків, дисциплінованість, гнучкість, самостійність, критичність.

В.О. Сухомлинський радив виховувати в учнів прагнення пізнавати навколишній світ, виконуючи складні розумові операції; аналіз, синтез, порівняння, узагальнення; бачити причинно-наслідкові зв'язки; самостійно, без зовнішнього тиску оцінювати явища навколишньої дійсності; розвивати вміння доказово відстоювати свої думки й погляди, прагнення своєю розумовою та іншою працею щось довести, утвердити, відстояти; спостерігати, досліджувати, робити власні висновки з явищ навколишнього життя на основі прочитаного в довідковій літературі, наукових журналах тощо.

Отже, розвиток критичного мислення є невід'ємною складовою технології проблемного навчання і починається із залучення інформації, її критичного осмислення та закінчується прийняттям відповідного рішення.

3. Класифікація проблемно-розвиваючих методів, мета і завдання їх реалізації на заняттях з професійної підготовки

Проблемне навчання реалізується за допомогою словесних, наочних і практичних методів, причому їх співвідношення залежить від ступеня самостійності учнів. Особливістю застосування проблемних методів на уроках виробничого навчання є обов'язковий зв'язок з конкретною діяльністю учнів. При цьому варто враховувати наступне:

- формування проблеми та її розв'язання доцільні на уроках, на яких відпрацьовуються уміння і навички виконання порівняно складних навчально-виробничих робіт;
- проблемна ситуація повинна відображати процес виконання практичних дій та ґрунтуватися на теоретичних питаннях, пов'язаних з цією діяльністю;
- постановка і розв'язання проблемних ситуацій доцільні на всіх етапах уроку: в процесі вступного, поточного і заключного інструктажів;
- проблемні ситуації необхідно формулювати і розв'язувати не тільки на уроках, але і при навчанні на виробництві, при виконанні учнями домашнього завдання.

4. Проблемне навчання чи проблемне викладання? Шляхи створення проблемної ситуації

У чому полягає, на Вашу думку, принципова різниця між поняттями «проблемне навчання» та «проблемне викладання» чи суттєвої різниці немає?

У проблемному навчанні розмежовують два поняття: проблемне викладання і проблемне навчання:

Проблемне викладання – це діяльність педагога з постановки навчальних проблем і створенні проблемних ситуацій, організації навчання учнів, формулюванні і рішенні навчальних проблем з метою глибокого засвоєння учнями нових знань і умінь і формування їх творчих можливостей.

Проблемне навчання – це особливим чином організована діяльність учнів із засвоєння знань і умінь в ході аналізу проблемної ситуації, формулювання проблем і їх вирішення шляхом висунування пропозицій, обґрунтування і доказу гіпотез, наступної перевірки цих гіпотез в ході практичної діяльності.

Проблемою є питання чи завдання, спосіб розв’язання яких невідомий учням, але учні мають знання чи уміння для того, щоб здійснювати пошук теоретичного обґрунтування, або знають спосіб практичного виконання. На основі навчальної проблеми створюють проблемні ситуації.

Проблемна ситуація – це положення, при якому виникає протиріччя між наявними знаннями, уміннями учнів і неможливістю з їх допомогою пояснити нові факти, явища і обрати правильний спосіб практичної діяльності.

Шляхи створення проблемної ситуації різноманітні і залежать від багатьох факторів. Найчастіше застосовуються проблемні питання, практичні завдання, задачі, демонстраційний експеримент.

При створенні проблемної ситуації необхідно враховувати наступне:

- пізнавальна задача повинна ґрунтуватися на знаннях і уміннях, якими володіють учні (виключенням можна вважати ситуації 1-го рівня проблемності);
- учні повинні добре зрозуміти навчальну проблему і кінцеву мету її розв’язання;
- відповідність проблемної ситуації інтелектуальним можливостям учнів і рівню оволодіння ними практичними уміннями і навичками;

▪ педагог при створенні проблемної ситуації ставить запитання, які допомагають учням зрозуміти суть проблеми і необхідну закономірність для її розв'язання.

Особливості матеріалу для створення проблемних ситуацій. Для створення проблемних ситуацій необхідно підібрати навчальний матеріал, який характеризується суттєвими міжпредметними та причинно-наслідковими зв'язками, а також матеріал, основою якого є узагальнення найбільш суттєвих якостей, явищ, властивостей та виявлення закономірностей. Проблемні ситуації важко створювати на основі описового матеріалу, фактів, подій, формулювань законів, принципів науки.

В процесі професійно-практичної підготовки проблемні ситуації доцільно розробляти у *наступних випадках*:

– при розробці технологічних процесів з урахуванням умов, що змінилися (при використанні нового інструменту, оснащення, нових матеріалів; раціональних режимів обробки й організації праці; при порушеннях технологічного режиму);

– при пошуку та аналізі причин несправностей обладнання, приладів, механізмів;

– під час вибору раціональних режимів технологічних процесів у конкретних умовах при різноманітті факторів;

– при виборі матеріалів для виготовлення продукції, які дозволяють одержати раціональне сполучення властивостей;

– для попередження нетипових порушень технологічного процесу.

Як свідчить практика, *найчастіше утруднення у майстрів виробничого навчання викликають вибір змісту навчального матеріалу і формулювання проблемних питань та проблемних ситуацій.*

Особливість проблемного питання – це відсутність можливості дати на нього пряму однозначну відповідь. Проблемне питання містить сховане протиріччя і дає можливість учням дати нетипову, неоднозначну відповідь, оскільки в їх попередньому досвіді немає готової схеми рішення даної проблеми. Проблемне питання повинне містити пізнавальні утруднення і викликати інтерес учнів. Правильно поставлене проблемне запитання повинне сприяти появі в учнів додаткових запитань, при цьому мислення учнів являє собою процес суб'єктивного відкриття невідомого: від досягнутого рівня знань до наступного, який приводить до логічного розв'язання ними проблемної ситуації.

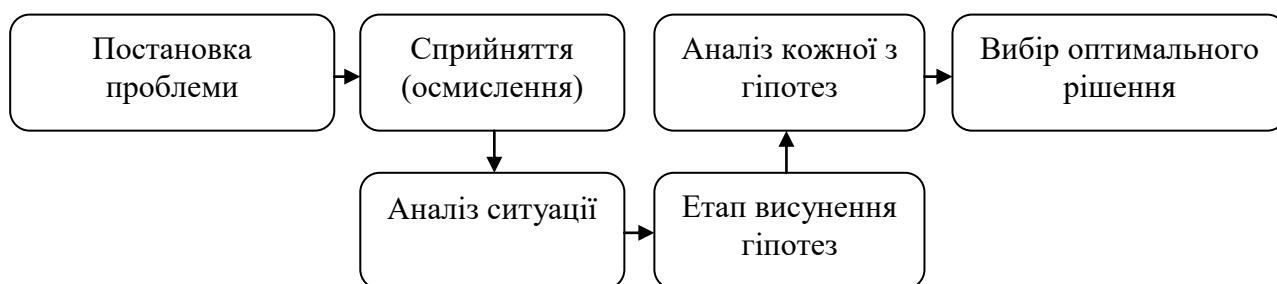
Для формування проблемних запитань можна рекомендувати наступні ключові слова:

«Чим довести, що...?»

«Яке значення буде мати...?»

«Як переконатися, що саме цей спосіб раціональний?»
«Що відбудеться у випадку...?»
«Чи можна замінити...?»
«Які умови необхідні для здійснення...?»
«Як необхідно змінити послідовність операцій, щоб...?»
«Обґрунтуйте придатність даного матеріалу для виготовлення...»
«Чому потрібно зробити саме так, а не інакше...?»
«Які зміни потрібно внести в технологічний процес, щоб...?»
«Як здійснити на практиці...?» тощо.

Орієнтовна схема постановки та вирішення проблемної ситуації

5. Рівні проблемності

Застосування проблемного навчання можливе на всіх етапах уроків виробничого навчання будь-якого типу, однак при цьому потрібно визначити рівні проблемності навчального матеріалу.

В сучасній педагогіці виділяють **чотири рівні проблемності**, які характеризують рівень самостійності учнів при виконанні завдання.

Перший рівень проблемності (монологічний): *майстер сам створює проблемну ситуацію і показує шляхи та способи її вирішення*. Характер навчальної діяльності учнів – репродуктивний. Метод інструктування – монологічний виклад (розповідь, пояснення, роз'яснення ходу демонстраційного експерименту та ін.). Проблемний виклад першого рівня застосовують при мотивації навчальної діяльності, поясненні нового матеріалу на вступному інструктажі, при слабкій підготовці учнів на всіх етапах навчання.

Приклади. 1) *При приготуванні борщу (червоного) у вас не вистачає якогось з інгредієнтів. Яке Ви приймете рішення у даній ситуації?* (Харчові)

2) *Ви працюєте офіціантом у кафе і від клієнта надійшла скарга щодо якості страви та обслуговування. Ваші дії.* (Ресторанний сервіс)

3) *Для виготовлення виробу (двері) надійшов не той матеріал, який замовляли (замість липи дуб, замість сосни бук і т.д.) або матеріал нестандартного розміру. Чи можна замінити дані матеріали наявними і до яких наслідків це може призвести у результаті?* (Столяр будівельний)

Другий рівень (діалогічний) відрізняється від першого збільшенням частки самостійної роботи учнів при вирішенні проблеми, яку ставить майстер: її розв'язання здійснюється в процесі спільної роботи майстра і учнів. Діяльність учнів – репродуктивна з елементами частково-пошукової. Метод інструктування – діалогічний виклад (сполучення розповіді, пояснення на етапі викладення проблемного навчального матеріалу з елементами евристичної бесіди в процесі обговорення). Застосування проблемного навчання на цьому рівні в процесі інструктування на уроках виробничого навчання можна реалізувати у такий спосіб: після викладення нового навчального матеріалу і проведення показу нових трудових дій, під час обговорення порядку виконання робіт майстер замість готових правил і вказівок обговорює у формі бесіди з учнями раціональні режими технологічних процесів, можливість використання різних матеріалів, інструментів, оснащення тощо.

Приклади. 1) Ви починаєте рух на своєму транспортному засобі і десь на середині шляху гложне мотор. Що може стати причиною такого випадку? Ваші дії у даній ситуації. (Трактористи-машиністи)

2) Вам треба відредагувати важливий документ, а він не відкривається. Спрогнозуйте можливі виходи із ситуації. (Оператори ПК)

3) Після ремонту двигуна автомобіля слюсар не провів його запуск та не переконався у якості виконаної роботи. Спрогнозуйте які можуть бути наслідки цієї ситуації. (Слюсарі)

На третьому рівні (евристичному) майстер тільки створює проблему, а учні розв'язують її в процесі самостійної пізнавальної діяльності під його керівництвом. Основний метод проведення інструктування – евристична бесіда; діяльність учнів можна оцінити як частково-пошукову. На уроках виробничого навчання цей рівень проблемності може бути реалізований у вигляді «неповного» вступного інструктажу чи завдань при роботі з інструкційно-технологічною документацією. «Неповне» вступне інструктування можна представити в наступному вигляді: майстер, пояснюючи виконання завдання, пропонує учням самим визначити, яку операцію він навмисно пропустив, в якій послідовності, якими прийомами, способами, інструментами вона виконується. Завдання для роботи з інструкційно-технологічною документацією можуть бути такими: *вказати особливості нових трудових прийомів; доповнити інструкційними вказівками картки, де зазначена тільки послідовність робіт; вказати методи самоконтролю на різних етапах виготовлення виробу тощо.*

Приклад. 1) Вам терміново доручили виконати роботу в програмі Excel, проте в цій програмі ви не достатньо компетентні. Які Ви можете запропонувати шляхи вирішення цієї ситуації?

Четвертий рівень проблемності (творчий, дослідний) припускає максимальну самостійність учнів при вирішенні завдань. Діяльність учнів носить пошуковий (дослідницький) характер. Пізнавальну задачу учні можуть

самостійно сформулювати на основі аналізу навчального матеріалу, за результатами екскурсій на підприємство і знайомства з новим обладнанням, інноваційними виробничими технологіями.

В процесі професійно-практичної підготовки завдання четвертого рівня можуть мати такий зміст: конструювання, оснащення і вибір інструментів, які забезпечують підвищення продуктивності праці:

- самостійна розробка інструкційно-технологічної документації для виготовлення нової продукції;
- вибір та обґрунтування методів самоконтролю;
- вибір нових видів інструменту та пристосувань на всіх етапах технології виготовлення продукції.

ТЕМА 3

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОЄКТНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Питання для обговорення семінарського заняття

1. Сутність та зміст проєктної технології навчання.
2. Цілі проєктної діяльності здобувачів освіти у ЗПО.
3. Типи проєктів.
4. Методика виконання проєктів, ключові проблеми при реалізації технології.
5. Оцінювання роботи здобувачів освіти над проєктом.
6. Роль педагога в організації проєктної діяльності здобувачів освіти.

1. Сутність та зміст проєктної технології навчання.

Проектна технологія – система навчання, за якої учні набувають знань і умінь в процесі планування і виконання практичних завдань-проєктів, які поступово ускладнюються. Ґрунтується на позиціях педагогіки прагматизму («навчання через діяльність»), розглядаючи при цьому діяльність як різновид творчої роботи, де учень виступає її активним учасником.

В основі цієї технології лежить не інформаційний підхід, зорієнтований на розвиток пам'яті учнів, а діяльнісний, спрямований на формування в учнів комплексу розумових здібностей (розуміння, рефлексії, конструктивної уяви, здатності до цілепокладання), необхідних для дослідницької діяльності, а також конкретних практичних умінь і навичок.

Проект – сукупність певних дій, документів, текстів, призначених для створення реального об'єкта, предмета або теоретичного продукту.

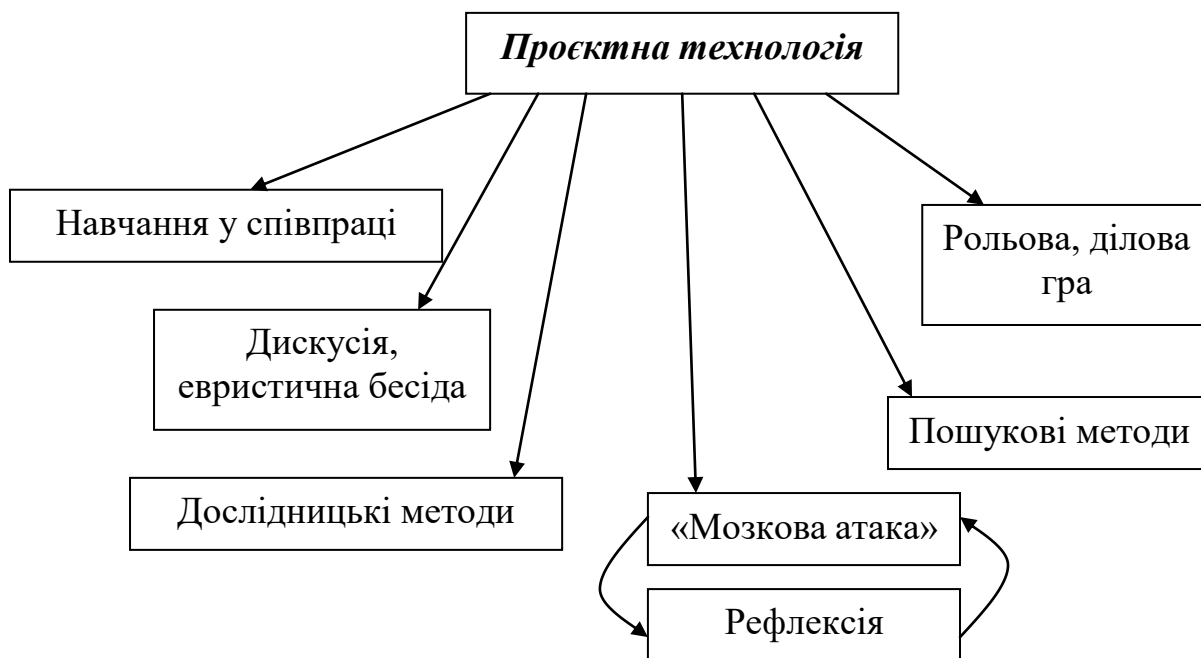
Навчальний проєкт – це спільна навчально-пізнавальна, творча або ігрова діяльність учнів, яка має спільну мету, узгоджені методи, способи

діяльності і яка спрямована на досягнення спільного конкретного результату із розв'язування деякої проблеми, що є практично значущою для учасників проекту.

Навчальне проєктування – це процес роботи над навчальним проєктом, процес досягнення запланованого результату у вигляді конкретного «продукту».

Проєктна технологія має **комплексний характер**, оскільки його реалізація передбачає використання сукупності інших інтерактивних методів: навчання у малих групах співпраці, «мозкової атаки», дискусії, рольових ігор, рефлексії. Сукупність цих методів і складає ту дидактичну систему, яка адекватно відображає особистісно-орієнтований підхід, сприяє формуванню відповідних компетенцій.

Комплексний характер проєктної технології

2. Цілі проєктної діяльності здобувачів освіти у ЗПО

Технологія проєктів є ефективною у тому випадку, коли у навчальному процесі поставлено певне дослідницьке, творче завдання, для розв'язування якого потрібні інтегровані знання з різних галузей, а також застосування дослідницьких методик (наприклад, дослідження демографічних чи економічних проблем у різних регіонах світу, створення серії репортажів з різних регіонів за однією з проблем, які б розкривали певну тему тощо).

Проєкти по праву відносяться до числа нетрадиційних технологій навчання, оскільки вони спроможні забезпечити:

- активність навіть тих учнів, які, як правило, є пасивними під час занять;
- розкриття учнями своїх здібностей, що формує у них впевненість в

собі;

- комфортність навчання для учнів, оскільки вони перестають боятися негативної оцінки;

- удосконалення комунікативних навичок учнів, оскільки це дає змогу їм більше висловлюватись;

- розвиток в учнів ряду здібностей (спільного прийняття рішень, творчого мислення тощо);

- посилює позитивну мотивацію до навчання, бо проект вибирається та реалізується на основі власних інтересів, потреб та можливостей;

- формує творче системне мислення;

- сприяє формуванню культури ділового спілкування, умінню аргументовано захищати свої позиції;

- посилює уяву, яка є значним стимулом для народження нових ідей, пошуку альтернативних рішень, їх аналізу та синтезу як основи інноваційного мислення;

- формує внутрішній план дій та реалізує його на практиці тощо.

На думку вчених, проєктне навчання стимулює і посилює позитивну мотивацію до навчання, тому що воно:

- особистісно-орієнтоване;

- активізує безліч дидактичних підходів – навчання у процесі діяльності, сумісне навчання, мозковий штурм, рольові ігри, евристичне та проблемне навчання, дискусії, командне навчання;

- самомотивуюче, що означає зростання інтересу та включення в роботу в міру її виконання;

- дозволяє вчитись на власному досвіді та досвіді інших безпосередньо у конкретній справі; приносить задоволення учням, які бачать продукт своєї власної праці.

В ході реалізації проєктної технології вирішуються *наступні задачі*:

- учні навчаються самостійно та критично мислити;
- планувати свою діяльність, заздалегідь прогнозуючи її результати;
- використовувати різноманітні джерела інформації;
- аналізувати та порівнювати факти;
- аргументувати власні судження;
- приймати рішення, установлювати соціальні контакти, розподіляти обов'язки, взаємодіяти;

- створювати реальний «кінцевий продукт»;

- представляти результати своєї діяльності перед аудиторією;

- оцінювати свою діяльність і діяльність партнерів.

3. Типи проєктів

У сучасній педагогіці *проекти поділяють на наступні типи:*

- *за спрямованістю:*
 - практично-орієнтований;
 - дослідницький, творчий;
 - інформаційний (прикладний);
 - рольовий (ігровий);
 - комунікаційний;
- *за комплексністю і характером контактів:*
 - монопроект;
 - внутрішньоучилищний, позаучилищний;
 - мережевий (міжрегіональний);
 - міжнародний;
- *за тривалістю:*
 - міні-проект;
 - короткотерміновий проект;
 - довгостроковий (семестровий, річний) проект.

Характеристика деяких видів проектів *за спрямованістю* наведена в таблиці 4.

Таблиця 4

Характеристика видів проектів

<i>Вид проекту</i>	<i>Характеристика проекту</i>
<i>Інформаційний (прикладний)</i>	Цей проект має за <i>мету</i> не лише збір інформації з проблеми дослідження, вивчення джерел і накопичення матеріалів, а й безпосереднє навчання та набуття учнями досвіду активної діяльності. В ході виконання проекту відбувається аналіз правової бази обраної проблеми та систематизація інформації про проблему, отриману учнями з різних джерел (газет, журналів, Інтернету, архівів тощо), на основі особистого дослідження, проведення соціологічного опитування, спілкування із спеціалістами, представниками влади та громадськості. Такий проект вимагає чітко спланованої структури: актуальність проблеми; збір та аналіз інформації про проблему; план дій команди проекту; реалізація проектної діяльності. Результатом проекту можуть бути: проект документа, словник, публікація, доповідь про перспективи галузі чи новітньої технології тощо.
<i>Практично-орієнтований</i>	Особливістю цього виду проекту є заздалегідь чітко визначений продукт практичної діяльності, причому цей продукт повинен обов'язково визначати соціальні та професійні інтереси учасників проекту. Як і інформаційний, практично-орієнтований проект

	<p>виконується за добре продуманою структурою.</p> <p><i>Мета</i> даного проекту – практичне впровадження інноваційних дидактичних, технологічних (наукоємних) технологій з професії, що вивчається.</p>
<i>Дослідницький (творчий)</i>	<p>Цей вид проекту має за <i>мету</i> організацію діяльності учнів, спрямовану на розв'язання творчих завдань із задалегідь невідомим результатом і передбачають наявність певних <i>етапів</i> роботи: обґрунтування актуальності теми дослідження, предмета та об'єкта; виявлення методів пошукової діяльності та джерел інформації; висунення гіпотези; визначення шляхів розв'язання проблеми; збір даних, їх аналіз і синтез; обговорення та оформлення отриманих результатів; презентація результатів; визначення нових проблем для подальшого аналізу.</p>
<i>Ігровий (рольовий)</i>	<p>В процесі реалізації даного виду проекту учасники виконують певні ролі (професійні, соціальні, літературні або вигадані персонажі), зумовлені характером і змістом проекту, імітують соціальні чи ділові відносини, ускладнені гіпотетичними ігровими ситуаціями. Структура такого проекту тільки окреслюється й залишається відкритою до завершення роботи.</p>
<i>Комунікаційний</i>	<p>Специфікою даного виду проекту є поєднання комп'ютерної грамотності та творчої співпраці учасників.</p> <p><i>Мета</i> даного виду проекту – розвиток та вдосконалення компетентностей та З, У, Н високого рівня, а саме:</p> <ul style="list-style-type: none"> - досліджувати, порівнювати, зіставляти, структурувати; - стисло та чітко представляти та аргументувати результати досліджень; - використовувати мультимедійні засоби і можливості для ілюстрування ідей, гіпотез, висновків; - ефективно використовувати засоби електронних комунікацій; - спілкуватися з партнерами та опонентами. <p>Результатом даного проекту можуть бути: організація та проведення Інтернет-форумів та конференцій, розробка Web-сайтів, розробка методичних рекомендацій у різних варіантах (друкованих, електронних, мультимедійних) тощо.</p>

4. Методика виконання проєктів, ключові проблеми при реалізації технології

Важливим аспектом організації проектної діяльності є *мотивація учнів*. Як правило, учасники проекту мають позитивну мотивацію для дослідження певної проблеми лише в тому випадку, коли вони отримують не тільки навчальний, а й соціальний досвід. Відповідно, основними *принципами*

реалізації проектної діяльності повинні бути: реальне партнерство учасників, прагматичність, практичність результатів, спрямованість на вирішення конкретної проблеми, орієнтація на короткострокові та середньострокові проекти, котрі мають найбільший навчально-пізнавальний та виховний вплив.

Зміст діяльності учнів в процесі кожного етапу будь-якого проекту представлено таблицею 5.

Таблиця 5

Етапи виконання проекту

Етапи проекта	Діяльність учасників проекта
<i>Підготовчий етап (організаційний)</i>	<ul style="list-style-type: none"> • вибір теми проекту (формулювання проблеми); • вибір та обґрунтування типу і виду проекту.
<i>Плануючий етап</i>	<ul style="list-style-type: none"> • визначення цілей та задач проекту; • визначення теоретичної або практичної значущості проекту (актуальність проблеми); • встановлення міжпредметних зв'язків за темою проекту; • визначення форм і методів проведення досліджень; • складання плану проекту та плану діяльності учасників на кожному етапі проекту; • визначення очікуваних результатів.
<i>Формуючий етап</i>	<ul style="list-style-type: none"> • вивчення інформаційних джерел за темою проекту, аналіз, систематизація та узагальнення отриманої інформації; • проведення емпіричних досліджень за допомогою визначених методик (спостереження, анкетування, тестування, інтерв'ювання тощо); • проведення практичної діяльності для отримання продуктивного результату; • проведення консультацій із керівником проекту.
<i>Констатуючий етап</i>	<ul style="list-style-type: none"> • аналіз, структурування та узагальнення емпіричних або практичних досліджень; • обробка отриманих результатів; • оформлення проекту.
<i>Захист проекту</i>	<ul style="list-style-type: none"> • представлення результатів проекту: презентація, доповідь, публікація, альбом тощо; • обговорення представлених результатів всіма учасниками проекту; • оцінювання результатів проекту та прогнозування подальшої дослідницької діяльності.

5. Оцінювання роботи здобувачів освіти над проектом

Головною метою оцінювання проектних робіт учнів є стимулювання проектної діяльності й забезпечення її ефективності, формування в учнів прагнення до самоосвіти та самовдосконалення.

Характер оцінювання проєктної діяльності учнів залежить як від типу проєкту, так і від його теми, умов проведення. Дослідницький, інформаційний та практико-орієнтований проєкти включають етапність проведення, а успіх всього проєкту багато в чому залежить від правильної організації роботи на окремих етапах. Тому необхідно відстежувати проєктну діяльність учнів поетапно, оцінюючи її крок за кроком. Керівник (координатор) проєкту або довірені експерти проводять постійний моніторинг проєктної діяльності учнів, тактовно надаючи у разі потреби допомогу.

Оцінювання проєктної діяльності учнів можна проводити за наступними критеріями:

1. Критерії виконання та оформлення проєкту:

- актуальність теми, реальність її виконання, практична (професійна) спрямованість і значимість для майбутньої професійної або соціальної діяльності;
- обсяг і повнота розробок, закінченість, самостійність учасників;
- рівень творчості, оригінальність розкриття теми, підходів, відповідних творчих рішень;
- аргументованість творчих рішень, підходів, висновків, повнота бібліографії, посилання на авторів інформаційних джерел;
- якість оформлення (презентаційність), відповідність до вимог стандартів (норм), структурування тексту, якість графіки, якість та повнота рецензій.

2. Критерії оцінки захисту проєкту:

- якість доповіді (презентації), повнота виконаної роботи, аргументованість висновків, їх переконливість;
- обсяг та глибина знань за досліджуваною проблемою, ерудиція, наявність міжпредметних зв'язків;
- якість відповідей на запитання: повнота, аргументованість та переконливість, суттєвість;
- ділові та волеві якості захисника проєкту: готовність до дискусії, комунікабельність, тактовність.

Проєктний зміст діяльності змінює освітню практику, надаючи учням можливість виявити особисті ініціативи та ідеї і успішно їх реалізовувати в процесі проєктної діяльності. Компетенції, які формуються в учнів через практику проєктної діяльності, принципово відрізняються від тих, що формуються в умовах традиційної моделі навчання, тому що розвиваються поступово і відображають:

- залучення до процесу формування проєктних ініціатив;
- залучення до процесу розробки і реалізації проєкту;
- залучення до організації рефлексії й побудови проєктної діяльності.

6. Роль педагога в організації проєктної діяльності здобувачів освіти

Як свідчить досвід, учням важко самотійно опанувати технологію роботи над проєктом. Важлива роль на всіх етапах діяльності відводиться педагогу, котрий з одного боку, є організатором проєкту, а з іншого, рівноправним членом робочої групи і висуває власні цілі, аналізує ситуацію, пропонує цікаві ідеї для обговорення. Педагог може поділитися власним життєвим досвідом, допомогти учням відшукати різнобічні джерела інформації щодо проблеми дослідження, посприяти у контакті зі спеціалістами. Проте вони не повинні виконувати основну роботу: писати за учнів листи, телефонувати від його імені, готувати матеріали чи ілюстрації тощо.

Слід зазначити, що вміння користуватися технологією проєктів є показником високої кваліфікації педагога, рівня його методичної підготовки. Основними вимогами до застосування технології проєкту у педагогічній практиці є:

- наявність суттєвої проблеми дослідження, що потребує інтегрованих знань, дослідницького пошуку для її вирішення (наприклад, дослідження екологічної проблеми у населеному пункті, вивчення попиту споживачів певної торгової марки з метою подальшого стимулювання продаж, створення репортажів для дотримання правил вуличного руху, вивчення впливу засобів масової інформації на формування ідеалу сучасної молоді тощо);

- практичне, теоретичне, пізнавальне значення очікуваних результатів;

- застосування дослідницьких методів, що передбачають певну послідовність дій, а саме: визначення проблеми і поставлених нею завдань дослідження; висунення гіпотези та шляхів її доведення; обговорення методів дослідження (статистичних, експериментальних, спостережень тощо);

- обговорення способів оформлення кінцевих результатів (презентацій, захисту, творчих звітів, оглядів тощо); збирання, систематизація і аналіз отриманих даних; підбиття підсумків, оформлення результатів, їх презентація; висновки, висунення нових проблем дослідження.

Впровадження проєктної технології у освітній процес ставить перед педагогом ряд вимог:

- по-перше, знати не тільки свій предмет, але й бути також компетентним у інших галузях науки;

- по-друге, знати своїх учнів, їх можливості, інтереси, потреби, бажання;

- по-третє, бути психологічно грамотним, толерантним, емпатійним;

- по-четверте, бути творчою людиною, мати гарні організаційні здібності, бажати цього самому.

Проєктування охоплює цілісний процес виникнення та збирання задумів, їх трансформації у формі проєкту, а потім підключення процедур, що забезпечують його прийняття та адекватне втілення. Проєктну діяльність

педагога ми визначаємо як сукупність дій, що полягають у мотиваційному досягненні свідомо поставленої мети щодо дослідження і вирішення педагогічних ситуацій, спрямованих на розвиток суб'єктів освітнього процесу.

Ряд педагогів відзначають, що проєктна діяльність сприяє розвитку компетентності педагогічного колективу, забезпечуючи:

- підвищення емоційного задоволення від спільної діяльності;
- усвідомлення необхідності конструктивної взаємодії всіх членів колективу, постійного самовдосконалення, більш оперативної та гнучкої зміни як власної діяльності, так і діяльності всього колективу;
- прагнення викладачів до розширення сфери міжпредметних знань;
- звернення педагогів до власної дослідницької діяльності;
- розвиток орієнтацій на співробітництво з учнями, більшу увагу до їх особистісного розвитку;
- становлення готовності педагогів і учнів виступати співтворцями освітнього процесу, колегами щодо дослідницької роботи, співавторами творчих проєктів.

5. ЗАВДАННЯ ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

ТЕМА 2

ТЕХНОЛОГІЯ ПРОБЛЕМНОГО НАВЧАННЯ

Рекомендовані питання для обговорення

6. Сутність технології проблемного навчання.
7. Проблемні ситуації, їх класифікація,
8. Класифікація проблемно-розвиваючих методів, мета і завдання їх реалізація на заняттях з професійної підготовки.
9. Методика реалізації частково-пошукових методів.
10. Методика реалізації методів навчального дослідження.
11. Евристичні методи навчання.
12. Розвиток критичного мислення в процесі підготовки кваліфікованих робітників у закладах професійної освіти.
13. Рівні проблемності.

Література: 1, 5, 6, 10, 13, 15

Завдання до семінарського заняття

1. Опрацювати теоретичний матеріал з тематики питань семінарського заняття та дати відповіді на питання для самоконтролю до теми 2.
2. Обрати тему заняття з професійної підготовки та підібрати до неї ряд проблемних ситуацій виробничого характеру.

3. Розробити орієнтовну схему постановки та вирішення проблемної ситуації, дотримуючись наступних пунктів:

- постановка проблеми;
- сприйняття;
- аналіз ситуації;
- етап висунення гіпотез;
- аналіз кожної з гіпотез;
- вибір оптимального рішення.

ТЕМА 3

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОЄКТНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Рекомендовані питання для обговорення

7. Сутність та зміст проєктної технології навчання.
8. Цілі проєктної діяльності здобувачів освіти у ЗПО.
9. Методика виконання проєктів, ключові проблеми при реалізації технології.
10. Роль педагога в організації проєктної діяльності здобувачів освіти.
11. Оцінювання роботи здобувачів освіти над проєктом.
12. Досвід реалізації проєктної технології у ЗПО.

Література: 3, 4, 5, 7, 8, 11, 12,14

Завдання до семінарського заняття

1. Опрацювати теоретичний матеріал з тематики питань семінарського заняття та дати відповіді на питання для самоконтролю до теми 3.
2. Підібрати теми для майбутніх проєктів професійної спрямованості.
3. Розробити план проєкту професійної спрямованості, враховуючи його тематику, кількість учасників, час для проведення, етапи проєкту і тривалість кожного з них, форми і методи діяльності учнів при виконанні навчального проєкту, критерії оцінювання виконання кожного етапу навчального проєкту, алгоритм презентації та захисту проєктної діяльності учнів, орієнтовні результати.

6. ПРОБЛЕМНО-ПОШУКОВІ ПИТАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ ТА ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ СЛУХАЧА

Питання для самоконтролю до теми 1

1. Поясніть сутність освітніх інновацій та назвіть їх структурні складові.

2. Сформулюйте сутність та задачі технологічного підходу у професійній освіті.
3. Назвіть структурні складові технології навчання як дидактичної системи.
4. Охарактеризуйте моделі та стратегії навчання
5. Представте одну із класифікацій сучасних технологій навчання професії.

Питання для самоконтролю до теми 2

1. Поясніть сутність технології проблемного навчання.
2. Визначте сутність поняття «критичне мислення»
3. Чим відрізняється проблемна ситуація від конкретної?
4. Назвіть проблемно-розвиваючі методи за рівнем проблемності.
5. Сформулюйте сутність реалізації частково-пошукових методів.
6. Поясніть мету використання методів навчального дослідження.
7. Поясніть сутність і рівень проблемності евристичних методів навчання.
8. Опишіть рівні проблемності.

Питання для самоконтролю до теми 3

1. Теоретичні засади проектної технології.
2. Застосування проектної технології у професійній підготовці як вимога до підготовки конкурентоздатних на ринку праці робітників.
3. Сформулюйте основні вимоги до використання технології проектів.
4. Назвіть специфічні уміння та навички, які формуються та розвиваються в учнів при навчанні за проектною технологією.
5. Наведіть класифікацію навчальних проектів.
6. Вкажіть особливості кожного типу проекту.
7. Назвіть етапи проектної діяльності.
8. Чим завершується робота над проектом?
9. Назвіть критерії оцінювання проектної діяльності здобувачів освіти.

7. КОМПЛЕКС ПРАКТИЧНИХ (ТЕСТОВИХ) ЗАВДАНЬ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Поняття «технологія навчання» відображає:

- а. стратегію розвитку державного освітнього простору;
- б. процес освоєння навчального матеріалу в межах конкретного предмету;
- в. діяльність педагогів, що мають авторські, творчі підходи до навчання.

- 2. Оберіть технологію навчання, яку доцільно застосувати для формування знань, умінь та комунікативних якостей здобувачів освіти у процесі самостійної роботи:**
- а. технологія проблемного навчання;
 - б. технологія інтерактивного навчання;
 - в. інформаційно-комунікаційна технологія;
 - г. інтегративно-модульна технологія навчання.
- 3. Використання яких із названих нижче груп технологій навчання передбачає висунення перед здобувачами освіти навчальних проблем?**
- а. інформаційно-комунікаційні технології;
 - б. ігрові технології;
 - в. проблемно-розвиваючі технології;
 - г. технології моделювання професійної діяльності.
- 4. До якої із нижче названих груп технологій навчання відноситься імітаційний тренінг?**
- а. технології моделювання професійної діяльності;
 - б. проєктні технології;
 - в. модульні технології;
 - г. технології проблемного навчання.
- 5. До якої із нижче названих груп технологій навчання відноситься ситуаційна технологія (кейс-метод)?**
- а. модульні технології;
 - б. проєктні технології;
 - в. технології моделювання професійної діяльності;
 - г. технології проблемного навчання.
- 6. Ознакою якої із нижче названих груп технологій навчання є інтегрованість змісту навчання?**
- а. технології моделювання професійної діяльності;
 - б. модульні технології навчання;
 - в. проєктні технології;
 - г. технології проблемного навчання.
- 7. Визначте роль педагога у процесі виконання проєкту здобувачів освіти:**
- а. автор теми проєкту, розробник плану його виконання;
 - б. незалежний експерт та консультант діяльності здобувачів освіти по виконанню певних етапів роботи над проєктом;
 - в. джерело необхідної навчальної інформації для виконання проєкту.

8. Які ознаки характеризують інформаційний проєкт здобувачів освіти?

- а. розробка структури дослідження, визначення мети та актуальності дослідження;
- б. збирання інформації про об'єкт, що вивчається, її обробка та презентація;
- в. чітке визначення практичної реалізації проєкту, впровадження результатів у практичну діяльність.

9. Який показник не є характерним для проєктної діяльності здобувачів освіти:

- а. мету та завдання проєкту визначають здобувачі освіти;
- б. план виконання проєкту розробляє педагог;
- в. здобувачі освіти самостійно працюють над проєктом при консультативній допомозі педагога;
- г. презентація проєкту здобувачами освіти.

10. Тип проєкту в залежності від домінуючої діяльності у ньому:

- а. дослідницький проєкт;
- б. інформаційний проєкт;
- в. короткостроковий проєкт;
- г. практично-орієнтований проєкт;
- д. творчий проєкт;
- е. довгостроковий проєкт;
- ж. ігровий проєкт;
- з. груповий проєкт.

11. Навички, які розвивають сучасні технології навчання:

- а. аналітичні навички;
- б. практичні навички;
- в. творчі навички;
- г. комунікативні навички;
- д. соціальні навички;
- е. усі відповіді вірні.

8. ГЛОСАРІЙ КЛЮЧОВИХ СЛІВ

Технологія навчання – це система засобів, форм і способів організації освітньої взаємодії, що забезпечують ефективне управління і реалізацію

освітнього процесу на основі комплексу цілей і певним чином сконструйованих інформаційних моделей змісту освіти.

Проблемне навчання – це тип навчання, при якому викладач, систематично створюючи проблемні ситуації і організовуючи діяльність учнів з рішення навчальних проблем, забезпечує оптимальне поєднання їх самостійної пошукової діяльності з засвоєнням готових висновків науки.

Критичне мислення – це здатність людини чітко виділити проблему, яку необхідно розв'язати; зважено, вдумливо розглянути різні, а часом і протилежні підходи і розуміння проблеми з метою прийняття власного обґрунтованого рішення.

Проблемне викладання – це діяльність педагога з постановки навчальних проблем і створенні проблемних ситуацій, організації навчання учнів, формулюванні і рішенні навчальних проблем з метою глибокого засвоєння учнями нових знань і умінь і формування їх творчих можливостей.

Проблемна ситуація – це положення, при якому виникає протиріччя між наявними знаннями, вміннями учнів і неможливістю з їх допомогою пояснити нові факти, явища і обрати правильний спосіб практичної діяльності.

Проектна технологія – система навчання, за якої учні набувають знань і умінь в процесі планування і виконання практичних завдань-проектів, які поступово ускладнюються.

Проект – сукупність певних дій, документів, текстів, призначених для створення реального об'єкта, предмета або теоретичного продукту.

Проектна діяльність – це особливий вид інтелектуальної діяльності, характерними рисами якої є самостійний пошук необхідної інформації, її творче перетворення в матеріалізований продукт (виріб, сценарій, плакат, реферат, стендову доповідь, мультимедійну презентацію тощо).

9. КОНСУЛЬТАЦІЙНИЙ ПУНКТ

За консультаціями чи уточненнями окремих питань електронного курсу можна звернутися до викладача Кулішова Володимира Сергійовича за електронною поштою kulishov_04@ukr.net або у вайбер за номером +38-099-048-01-02

10. ЦИФРОВА БІБЛІОТЕКА

1. Влащенко Н. М. Інноваційні технології у ресторанному, готельному господарстві та туризмі : навч. посібник / Н. М. Влащенко ; Харків. нац. ун-т

міськ. госпва ім. О. М. Бекетова. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2018. 373 с. URL: <https://core.ac.uk/download/162019759.pdf>

2. Технології проектування в практиці роботи загальноосвітнього навчального закладу: теоретико-практичний аспект: Посібник. К.: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2014. 336 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/32309414.pdf>

3. Кулішов В.С. Впровадження проектних технологій при підготовці фахівців сфери торгівлі: метод. рек. до навчального модулю «Технології навчання професії» / Укладач В.С. Кулішов. Біла Церква: БІНПО УМО НАПНУ. 2016. 44 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/724716>

4. Кулішов В.С. Застосування квест-технології у професійно-теоретичній підготовці учнів закладів професійної (професійно-технічної) освіти: навчально-методичний посібник / В.С.Кулішов. Біла Церква: БІНПО УМО НАПН України, 2018. 81 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/718945>

5. Методика професійного навчання: методичний посібник / І.Є. Сілаєва, С.С. Шевчук, С.О. Заславська. Донецьк: ІПО ІПП УМО, 2013. 292 с. URL: <https://vimk-spl.jimdofree.com › app › download>

6. Пискун О.М. П 34 Методика трудового навчання. Проектна технологія навчання: Навчально-методичний посібник до виконання практичних робіт для студентів спеціальності «Середня освіта. Трудове навчання та технології». Чернігів: ЧНПУ імені Т.Г. Шевченка. 2017. 88 с. URL: <http://erpub.chnpu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/1656/1/Методика%20трудового%20навчання.%20Проектна%20технологія%20навчання.pdf>

7. Морзе Н. Метод навчальних проектів [Електронний ресурс]. URL: <http://osvita.ua/school/method/984/>

8. Михайліченко М.В., Рудик Я.М. Освітні технології: навчальний посібник. К.: ЦП «КОМПРИНТ», 2016. 583 с. URL: https://www.researchgate.net/profile/Yaroslav-Rudyk/publication/316190546_Osvitni_tehnologii/links/58f5e5700f7e9b6f82e99e92/Osvitni-tehnologii.pdf

9. Павленко В.В. Методи проблемного навчання. *Нові технології навчання: наук.-пед. зб.* Київ, 2014. Вип.81 (спецвипуск). 84 с. С. 75–79. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/13197/1/1.pdf>

10. Поняття та класифікація проектів [Електронний ресурс]. URL: <http://library.if.ua/book/66/4897.html>

11. Сутність та поняття проекту [Електронний ресурс]. URL: http://pidruchniki.com/1057011647752/informatika/sutnist_ponyattya_proektu

12. Теорія і практика впровадження інноваційних технологій навчання в професійну підготовку кваліфікованих робітників: монографія . Лузан П.Г., Манько В.М., Нестерова Л.В., Романова Г.М., за заг. ред. Г.М. Романової. К.: ТОВ «НВП Поліграфсервіс», 2014. 216 с. URL:

https://lib.iitta.gov.ua/8012/1/Теорія%20і%20практика%20впровадження_Романова.pdf

13. Шевчук С.С. Реалізація сучасних освітніх практик у професійну підготовку фахівців сфери обслуговування: Навчально-методичний. Біла Церква: БІНПО ДВНЗ «УМО» НАПНУ. 2018. 172 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/718947/1/Посібник%20Шевчук%20С.С..pdf>

14. Шевчук С.С., Кулішов В.С. Дидактика професійної освіти: практико-зорієнтований аспект: навчально-методичний посібник. Біла Церква: БІНПО ДЗВО «УМО» НАПНУ, 2021. 212 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/728477/1/ДИДАКТИКА%20посібник.pdf>